

O PREMIJEŠTANJU OLTARA

Dr Antun IVANDIJA

Svrha je ovog informativnog izlaganja iznijeti načela za smještaj glavnog oltara prema novim liturgijskim propisima i direktivama, jer se svećenici u praksi najčešće susreću s tim problemom. Osim toga već su izvedena neka rješenja svetišta, koja treba uskladiti sa naknadno donesenim propisima. A kako su mnogi naši oltari i čitavi crkveni interijeri pod zaštitom konzervatorske službe kao spomenici kulture, to su Zavodi za zaštitu spomenika kulture svojim dopisima upozorili neke ordinarijate, da se vrijedni oltari ne uklanjaju iz crkvi bez njihova pristanka. Zbog ovih razloga potrebno je, da se i svećenici u pastvi upoznaju s bitnim načelima o smještaju oltara prema novim propisima i direktivama, kako bi se liturgijska reforma i koncilski duh mogli što pravilnije provoditi, a da se sačuvaju vrijedne umjetnine prošlosti.

Treba naglasiti da se ovdje govori samo o glavnom oltaru, a pokrajnji oltari ne ulaze u okvir ovog izlaganja. Crkveni propisi i direktive o smještaju glavnog oltara predviđaju dva glavna slučaja: postojeći oltari u prije izgrađenim crkvama i smještaj novog oltara u novosagrađenim crkvama.

I

U novim crkvama, gdje još nije podignut glavni oltar, propisi i direktive izričito traže, da glavni oltar mora biti tako postavljen, da se misa može služiti i prema narodu i na dosadašnji način. Sedilia za svećenika i asistenciju trebaju biti tako postavljena, da je svećenik vidljiv: da se vidi, kako on »predsjeda skupu vjernika«, ali ne smiju biti postavljena pred oltarom ni pred svetohraništem, tako da bi svećenik, kad sjedi, okrenuo leđa oltaru, odnosno svetohraništu. Osim toga već raniji propis (koji još nije ukinut) traži, da sedilia budu barem za jednu stubu niže od supedaneja oltara. Ambon treba biti postavljen, da narod vidi liturga, a ipak ne smije zakrivati ni oltara, ni svećenika i asistenciju na sedilijama, ni svetohraništa. Već je ušlo u praksu i posve je u duhu liturgije i dostojanstva sakramenta, da krstionica bude na veoma vidljivom mjestu kao pendant ambonu.

Pričesnu ogradu novi propisi izričito ne traže, ali je i ne ukidaju. Znači, da se ona može izvoditi i u novim crkvama, no nije strogo nužna, jer postoji i mogućnost pričješćivanja vjernika stojeće. (Mislim, da ovakav način pričješćivanja ne treba kod naših vjernika forsirati bez potrebe — osim u slučaju velike gužve — jer naši vjernici imaju dubok osjećaj dostojanstva svete pričesti i gotovo instinktivno kleknu.)

U vezi s pričesnom ogradom jest i povišenje svetišta od ostalog poda crkve. Neki misle, da nova liturgijska reforma preporučuje da se oltar povuče među narod i da ne bude nikakve distance između vjernika i oltara, odnosno da se stvori neka »intimna obiteljska atmosfera« oko euharistijskog stola. Ovo je veoma lijepa i zamamna misao, ali se ona može dolično ostvariti samo u ekskluzivnim zajednicama, kao što su npr. grupe studenata, re-

dovničke obitelji i manje grupe kršćanske elite, koja razumije dostojanstvo mise. No kod misa, gdje sudjeluju sve kategorije vjernika bez obzira na obrazbu i dob — kao što je na našim župama — ovakva se ideja ne može ostvariti, a da to ne bude na uštrb dostojanstva sv. mise (npr. odviše slobodno vladanje djece, jer nisu dorašla za ozbiljno shvaćanje misterija mise). Na ovo »utapanje« oltara među vjernike može se dati adekvatni odgovor i s historijskog stanovišta: takva je naime intimnost i blizina oltara postojala samo u najranija kršćanska vremena, i to iz nužde, po privatnim kućama i koji puta u katakombama. Ali kad je Crkva dobila slobodu, kad je počela graditi svoje crkve, vidimo da najstarije sačuvane bazilike imaju prezbiterij s oltarom odijeljene i povišene od ostale crkvene lađe. Znači, da je Crkva od najranijih vremena, čim je došla u mogućnost da slobodno oblikuje svoj liturgijski prostor, dobro razlikovala — i da reknemo: distancirala — prezbiterij i oltar od ostale crkvene lađe. Ne vidimo razloga, zašto se i danas ne bi poštivala ta najstarija tradicija Crkve.

Najteži problem u rješavanju liturgijskog prostora novim liturgičarima zadaje smještaj svetohraništa. Novi propisi dopuštaju da svetohranište bude na glavnom oltaru, ali dopuštaju da bude i izvan glavnog oltara. Propisi, direktive i dosadašnja praksa daju tri mogućnosti: da ono bude u kapeli crkve, koja bi se zvala kapela presvetog sakramenta, zatim na pokrajnom oltaru ili u svetištu pokraj glavnog oltara — smješteno kako je u svakom konkretnom slučaju najprikladnije. Ako se svetohranište smješta na sporedni oltar, propisi traže, da taj oltar bude doista najodličniji, da se istakne dostojanstvo sakramenta.

Opća karakteristika novih propisa i direktiva jest, da nisu odviše kruti i detaljni. Detaljni nisu, jer još nisu definitivno doneseni, ali oni vjerojatno ne će ni biti posve detaljni, jer je opća tendencija u čitavoj liturgijskoj reformi puštanje više slobode lokalnim prilikama i invenciji — jasno, u određenim granicama.

II

Postavljanje oltara versus populium u »starij« crkvama, gdje već postoje dosadašnji »klasični« oltari, predstavlja mnogo teži problem, i to iz dva razloga: ili prostor svetišta nije tako dimenziran, da se može postaviti oltar versus populium sa svime, što mu prema novim liturgijskim propisima pripada, ili u crkvi postoji dosadašnji oltar, koji ima umjetničku vrijednost, pa se ne smije ukloniti.

Što se propisa tiče, treba odmah naglasiti, da oni u dosadašnjim »starij« crkvama oltar versus populium *samo dopuštaju, ali ga ne traže*. A i to dopuštanje postoji samo u određenim granicama. Prvo ograničenje jest umjetnička i historijska vrijednost dosadašnjeg oltara, koji štite i liturgijski propisi i konzervatorska služba. Ovo je veoma ozbiljno ograničenje, koje se ne smije mimoći! No ako je svetište dovoljno prostrano, mogao bi se postaviti oltar versus populium tako, da stari umjetnički oltar ostane netaknut i da služi za svetohranište, a ispred njega da se postavi nova menza versus populium i ostali namještaj svetišta u vezi s novim oltarom. Ovakva se rješenja često primjenjuju i kod nas i u vanjskom svijetu. No ovo je moguće provesti samo ako je svetište dovoljno prostrano. Ukoliko ne raspoložemo dovoljnim prostorom, bolje je zadržati stari oltar i stari raspored pa do lično vršiti bogoslužje na starom oltaru, negoli uguravati oltar versus populium u tijesan prostor, gdje će sve djelovati zbijeno i neprikladno.

Da bi se u praksi što bolje ispitali i prikladnost prostora i mišljenje vjernika, liturgijski propisi i direktive dopuštaju, da se privremeno postavlja menza versus populium pred dosadašnji oltar. Ovakvo privremeno rješenje može trajati godinu dana, a nakon toga vremena treba menzu versus populium postaviti definitivno, ili je treba ukloniti, i bogoslužje vršiti na starom oltaru. Za to vrijeme treba uočiti sve probleme, koje postavlja prostor svetišta, i naći najprikladnija rješenja. Ukoliko se bogoslužje ne može razvijati kako to traži dostojanstvo i prikladnost, oltaru versus populium u tom konkretnom prostoru nema mjesta.

Općenito neka nam bude pred očima ono što je svrha čitave liturgijske reforme: dostojanstvo bogoslužja i pastoralna korist vjernika, a ne težnja za novim pod svaku cijenu.

SUMMARIUM

Altare maius in ecclesiis versus populum an secus? Attentis novis praescriptis liturgicis non una difficultas gignitur. De ecclesiis iam existentibus necnon de erigendis non una solutionis via. In ecclesiis erigendis altare ita ponatur ut celebrans vel una cum populo versus maneat vel versus populum celebrare valeat. In ecclesiis iam existentibus permittitur quidem altaris versus populum positio sed non imponitur, nec solum ad convenientem liturgicarum actionum respectus habeatur, sed artis quoque attendantur dicamina. Generale enim principium esto: primo ad dignitatem cultus divini et ad veras fidelium attendamus necessitates, non autem novarum rerum moveamur haud prudenti desiderio.